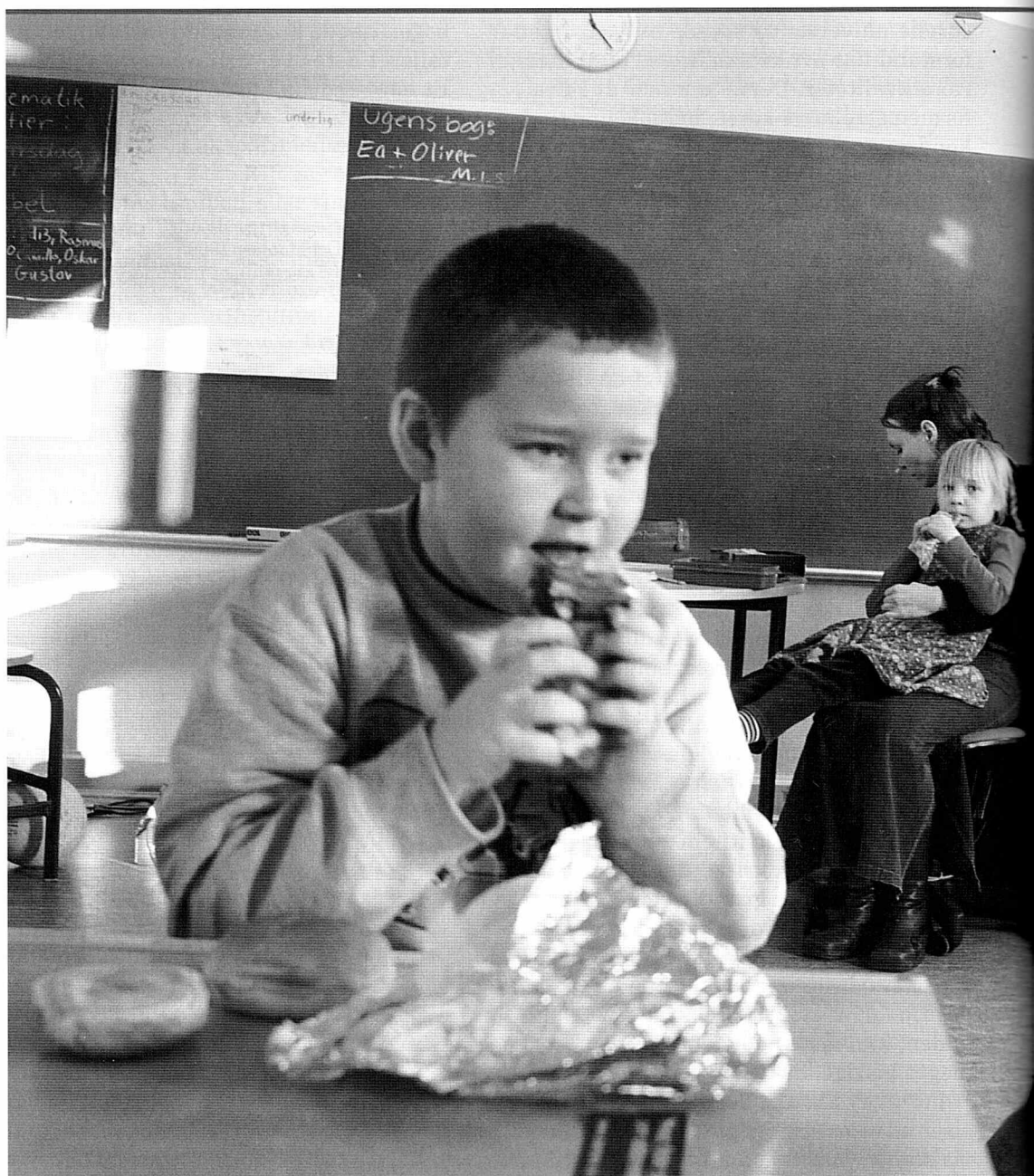

Fra skolerengøring til demokrati som produktivkraft

Fotos fra
Blågårdsskolen:
Pelle Rink

Fornuftig skolerengøring

Rengøringsarbejde og videnssamfund skal forbindes, og skolerengøringen skal være en del af skolepolitikken. Det er meningen med projektet "Fornuftig skolerengøring", som er i færd med at blive implementeret på 80 skoler i Københavns Kommune.

Målet med projektet er, at rengøringsassistenterne gennem særligt tilrettelagte kurser får en bedre og mindre nedslidende rengøringsteknik, får en bedre forståelse for en forsvarlig anvendelse af rengøringsmidler, kan danne selvstyrende arbejdsteam med ansvar for arbejdets organisering, gennemførelse og økonomi og bliver part i skolens samlede virke. Udviklingen af rengøringsarbejdet stiller øgede krav til kommunikationen. Medarbejdere fra de etniske mindretal med ringe færdigheder i det danske sprog får derfor et længerevarende sprogkursus.

En evaluering viser, at forsøget har været en succes. Et fald i sygefraværet på 13 pct. er et godt barometer for både et bedre arbejdsmiljø og en større effektivitet.

"Fornuftig Skolerengøring" indebærer, at når skoleåret starter, aftaler teamet med lærere og ledelse service- og kvalitetsmål for den daglige indsats og en plan for hovedrengøringen. Det hårde arbejde veksler med opgaver

som at bestille varer hjem, indberette løn og løse problemer med elever og lærere om oprydning og adfærd.

Uddannelsesindsatsen skal i fremtiden også have fokus på de pædagogiske opgaver. Rengøringspersonalet skal hverken optræde som "sure børnehadere" eller lukke øjnene for, hvad eleverne laver af ulykker, fordi det er lærerens arbejde. Flere udfordringer i arbejdsopgaverne og pædagogisk indsigt kan samtidig være basis for nye opgaver i elevkantiner, undervisning af eleverne i hygiejne m.m.

Rengøringsassistenterne skal ind i den "storfamilie", som vi kalder skolemiljøet. En anden gren i udviklingen af rengøringsarbejdet sætter fokus på dette.

Rengøringspersonalet er ikke en højtråbende gruppe, som kræver at deltage i skolens liv. De skal inviteres med ind: Huskes – ikke glemmes. Det er baggrunden for et lille idékatalog udleveret til alle rengøringsassistenter, alle lærere og andet personale på skolen og skolebestyrelserne.

Invitationen gælder deres deltagelse i beslutninger. Det er oplagt, at rengøringen er med, når der skal udskiftes gulvbelægning, skolemøbler m.m. En rengøringsassistent er en kollega, der skal med, når der sker noget på læreværelset. Skolens personale skal kende eleverne, og eleverne skal kende skolens personale. Synlig rengøring i skoletiden er almindelig, men hvorfor ikke invitere rengøringsassistenterne med, når børnene laver juleklip eller har et praktisk betonet emnearbejde. De dage kan børnene selv rydde op og feje efter sig, og i rimeligt omfang bør det faktisk være en naturlig opgave i hverdagen.

Snavset "gror" frem og bliver fjernet. Det foregår ofte i ubemærkethed – med mindre rengøringen svigter, eller kvaliteten bliver for ringe. En reel respekt for rengøringen hos både elever og lærere kan kun opbygges, hvis personalet bliver en del af skolens liv. Det kræver både en indsats fra skolens og personalets side. En udvikling af rengøringsassistenternes kompetencer og selv-værd er et vigtigt element i dette.

Tempoopskruning har sine klare grænser, hvis produktivitet og frem for alt kvaliteten i form af renere skoler skal fremmes. Mismod, sygdom, nedslidning og personaleflugt kan

hurtigt destruere de tvivlsomme gevinster. Alternativet er, at der sættes ind på at skabe et udviklende arbejde, et godt og udviklende arbejdsmiljø, anerkendelse og alles medvirken til, at rengøringsopgaverne bliver løst tilfredsstillende.

"Fornuftig Skolerengøring" viser vejen i udviklingen af en offentlig sektor, som tager videnssamfundet, demokratiet, engagementet i fællesskabet og de integrerede løsninger alvorligt.

Vidensamfundet

Mange taler om, at den mest udviklede del af verden gennemgår et historisk skifte fra et industrisamfund til et vidensamfund. Rengøringsassistenterne er i mit eksempel ved at træde ind over tærskelen.

Betegnelsen vidensamfund har konkurrence fra begreber som informationssamfund, netværksamfund, drømmesamfund eller mere tilbageskuende, det postindustrielle samfund. Forandringens karakter er der imidlertid enighed om.

Den materielle produktion forsvinder naturligvis ikke i denne samfundsmæssige forandring, vi allerede er langt inde i. Tværtimod, mængden af produkter stiger og stiger. Men arbejdskraften i de højtudviklede lande bliver i en svindende grad et vedhæng til maskiner og redskaber. Antallet af industriarbejdere falder ganske enkelt på vore breddegrader. Storindustrien svinder ind målt med antallet af arbejdspladser.

Det er kreativiteten i innovationer og design, evnerne til at skabe og aflæse tendenser og spring i forbrugsmønstre, organisationen af de globale relationer i produktions-, distributions-, kommunikations- og vidensprocesser, der er afgørende for kapitalers himmelflugt i deres vækst eller frie fald i afgrunden. Markedsøkonomiens fortrop forsøger at begribe dette med begrebet videnskapskapitalen, som med visse forbehold kan dokumenteres ved hjælp af det generelle gab mellem særlige virksomheders bogførte egenkapital og deres værdi på aktiemarkedet.

Barrierer for kommunikation og styring svinder ind i takt med informations- og kommunikationsteknologiernes udvikling

og udbredelse. Det er med til at accelerere farten i forandringerne.

Verdensomspændende netværk væves i tættere mønstre og skaber markedsstilpassende fleksible netværksarbejdspladser i de globale produktions-, distributions-, kommunikations- og vidensprocesser. Arbejdskraftens evner til at håndtere kaos i form af usikkerhed, omstilling og livslang uddannelse bliver stadig mere almene krav. Flere og flere skal kunne tage ansvar, engagere sig, arbejde på egen hånd, kommunikere nuanceret og deltage i værdibaserede beslutningsprocesser og -kæder navnlig i de højtudviklede lande.

Det forudsætter på den ene side autonome og frie individer, der tager æstetisk, etisk og politisk stilling og gør sig personlige værdibaserede overvejelser, og på den anden side det modsatte – hvilket man absolut ikke skal være blind for: At man kan omstille og tilpasse sig til konstant skiftende og ukendte forhold, der ligger uden for én, i form af virksomheders og samfundets krav.

Jeg tror ikke, et sådan superfleksibelt, historieløst menneske kan forenes med forsøget på at være menneske, så der er en mening med det. Meningen er knyttet til en historie, som derfor er produktiv, hvis den ikke stivner i dogmer.

Det vil være forkert at sige, at vi med vidensamfundet er færdige med det industrielle færdighedssamfund og endnu mindre med dets "ekspertviden", men der er sket en forskydning i kvalifikationskravene, som må forandre skolen. "At lære at lære" står langt mere centralt end tidligere, og det drejer sig i endnu højere grad om at udvikle de opvoksede generationers personlighed og demokratiske politiske deltagelse. Spørgsmålet om dannelse får således en renæssance.

OECD og kompetencerne

OECD har gennem de senere år beskæftiget sig mere systematisk med at definere vidensamfundets livsfærdigheder, de almene kompetencer, Cross Curricular Competences (CCC). Der synes her at udkrystallisere sig syv typer af CCC. De to-tre første knytter sig forholdsvis snævert til traditionelle faglige kvalifikationer,

de næste er typisk bløde kompetencer bundet til en personlighed, mens den sidste er specifikt erhvervsrettet.

De syv typer af CCC er:

1. Færdigheder i talbehandling. Kompetencen må opfattes som en matematisk færdighed.
2. Færdigheder i at kunne håndtere informationsteknologien i kommunikationsprocesserne, til afsøgning og opbevaring af viden.
3. Mundtlig og skriftlig evne til at kommunikere. Kompetencen indebærer, at man kan forholde sig kritisk, reflekterende og personligt i kommunikationsprocessen, og at man er i stand til at sætte sig i modtagersens sted.
4. Evnen til problemløsning, som kræver kritisk tænkning, planlægning, evaluering og kreativitet.
5. Samarbejdsevne. Kompetencen indebærer, at man skal kunne skabe og vedligeholde kontakter på tværs af kulturelle forskelle. Man skal kunne påtage sig et ansvar, være loyal og værdiorienteret.
6. Øvrige personlige kvaliteter i form af at have selvværd, være tillidsfuld, social, udviklingsorienteret, udholdende, besluttsom, kvalitetsorienteret og samvittighedsfuld. Motivationen til at handle skal være indrestyret (f.eks. af ens etik) og præget af et i samfundets øjne positivt værdigrundlag.
7. Erhvervsrelaterede færdigheder, viden og værdier.

Et elitært samfund?

Disse formuleringer af vidensamfundets krav til arbejdskraften får uvilkårligt et elitært præg, og man må oprigtigt spørge sig: Hvilket omfang antager vidensarbejdspladserne i forhold til de industrielle og de, der betjener os med de mere traditionelle former for service?

Spørgsmålet lader sig vanskeligt besvare. Det drejer sig langt fra om enten/eller, hvilket de nye krav til skolerengøringen illustrerer. Og det er vanskeligt at forudsige noget om noget så fjernt som arbejdslivet for de elever, der i dag går i skole. Tænk blot på, at arbejdslivet for de, der gik i skole i 50'ernes samfund, i almindelighed endnu ikke er slut.

Spørgsmålet er herefter, om det kan eller skal have den store betydning for skolen, hvis man når frem til, at omfanget af vidensar-

bejdspladser ville være mere begrænset, end man får indtryk af gennem fremtidsforskeres vilde anskuelser?

For det første har skolen gennem ganske mange år sorteret til eliten. Denne funktion er et problem, men kan man forestille sig det anderledes i et dynamisk samfund?

For det andet kræver den demokratiske indflydelse på samfundet et ideal om, at alle på et eller andet plan kan hamle op med og agere i forhold til elitens samfund, også selv om man ikke er en del af det. Alternativet er en endnu mere udpræget elitær, teknokratisk og bureaukratisk styreform, som også vil svække den erhvervsmæssige udvikling i videnssamfund, hvilket jeg vil vende tilbage til.

For det tredje sætter videnssamfundet sit præg på ikke alene arbejds- og samfundslivet, men også på privatlivet og det forbrugersamfund, vi alle har del i.

"Lige chancer for alle" er et klart formuleret skolepolitisk mål – ikke mindst for venstrefløj. Skolen har også det formål at bryde den sociale arv og få den uudnyttede intelligensreserve frem. Større retfærdighed indebærer samtidig en økonomisk gevinst for samfundet.

Intelligensbegrebet er omdiskuteret. I denne sammenhæng må opfattelsen indebære, at der eksisterer en biologisk kerne, og at kulturen kan skrælles af.

At "alle mennesker er født lige" er blevet fælles tankegodt, fremstår som grundlaget for de Forenede Nationers menneskerettigheder og anses som retfærdig. Men er det særlig retfærdigt, at børn ikke kan fortsætte med den tilværelse, de er vokset op med? Og er det altid lykken for arbejderklassens børn at rive sig løs fra deres rødder og blive fremmede både i de hjem, de forlader, og i den verden, de går ind i?

Problematismen af målsætningen om "lige chancer til alle" er kættersk, men måske alligevel en tanke værd. Bør vi alternativt stræbe efter resultatlighed, dvs. at eleverne i folkeskolen bør nå samme mål, der betyder, at alle skal forblive lige – men ikke ens! – og ingen sorteres fra til deres såkaldte rette hylde?

Skolen kan gøres mere rummelig og i højere grad tage udgangspunkt i elevernes forskellige forudsætninger. Det nærmer sig

imidlertid en kendsgerning, at den progressive middelklasseskoles form og indhold generelt passer bedst til videnssamfundets og den demokratiske samfundforms krav. Målet må efter min opfattelse være at gøre den fælles for alle ved at stræbe efter resultatlighed, frem for chancelighed. Vi skal prioritere, at alle når et højt fagligt niveau ved folkeskolens afslutning.

Det er skolens grundlæggende funktion at kvalificere den opvoksende generation både færdigheds- og holdningsmæssigt til at kunne indgå i samfundet. Skolens sortering af eleverne til samfundets forskellige positioner er afledt af dette og vil kun forsvinde ved en nedbrydning af magt- og arbejdhierarkierne gennem en dyberegående (socialistisk) samfundsforandring, som skolepolitikken ganske vist er part i, men ikke herre over.

Demokrati eller marked

Videnssamfundets lønarbejder er i sit væsen forskellig fra industrisamfundets. Videnssamfundets lønarbejder er skabt til at have del i magten og være herre over situationen.

Industrisamfundets lønarbejdere staves sammen i fabrikken og organiseres som soldater. "Som menige industrisoldater bliver de stillet under opsyn af en hel stab af officerer og underofficerer. De er ikke blot bourgeoiklassens, bourgeoistatens trælle, men de underkues hver dag, hver time af maskinen, af opsynsmanden og først og fremmest af den enkelte fabrikant selv", således som Marx og Engels beskrev det i Manifestet for 150 år siden. Arbejdsgivere, ledere og værkførere gav ordre, og arbejdsgivere og fagforening sloges om godernes fordeling i form af løn- og arbejdsvilkårene.

Den politiske kamp for velfærd i de tidligt industrialiserede lande i Europa og andre steder og målets virkeliggørelse ligger i pæn forlængelse af dette tema, og der var i store dele af det 20. århundrede en god overensstemmelse mellem de klassiske erhvervsmæssige og politiske skel. Videnssamfundet ændrer arbejdspladser og erhverv. Menneskene følger med og skaber politisk opløsning.

Det er vigtigt, at vi tager vare på velfærdsstaten, hvor den fælles offentlige skole ikke mindst er et gode, men i dag fremstår den i høj grad som fælles gods – om end der langt fra er enighed om, hvor omfattende den skal være.

Tidens mere højlydte diskussion – i al fald i Danmark – drejer sig snarere om, hvilken rolle markedet skal spille i skabelsen af velfærdsgoderne. Skal vi have rollen som forbrugere på et marked eller rollen som demokratiske samfundsborgere i et fællesskab? Jeg fornemmer, at dette tema er dybt forbundet med videnssamfundets udvikling og menneskenes forandring.

Liberalistiske ideologer slår på, at udviklingen fører til en øget individualisering, hvor mennesker befrier sig fra fællesskabets tyranni. Jeg tror på, at den mere passive måde, hvorpå man underordnede sig fællesskabet – eller måske mere præcist dets ledere – afløses af en aktiv demokratisk deltagelse, hvor man stiller krav til fællesskabet. Disse opbrud i fællesskabskulturerne skaber naturligvis konflikter og en utilfredshed, som kan forveksles med kravet om at være "alene i verden"

Borgernes deltagelse og medleven i de demokratiske og politiske processer og beslutninger er hjertet i demokratiet. Demokratiet, indflydelsen på rammerne for vores liv og virke er et væsentligt aspekt af et godt liv og udviklingen af ikke alene samfundets harmoni og sammenhængskraft, men også konkurrencekraft, der er nøgleord i spørgsmålet om den geografiske – nationale – placering af virksomheder og institutioner i en global økonomi.

Demokrati og rød-grøn konkurrencekraft
Ideologien om markedets overlegenhed i forhold til det politiske "regereri" er efter min opfattelse stærkt overdreven, når vi bevæger os ind i videnssamfundet.

Markedet berømmes både for sin evne som dynamo i den økonomiske udvikling og sin ubønhørlighed i udøvelsen af denne kraft. Markedet karakteriseres af liberalistiske ideologer ved sin uovertrufne hurtighed og præcision i tilfredsstillelsen af de menneskelige behov.

Sandheden er, at markedet i en række sammenhænge virker langsommeligt og utilstrækkeligt eller giver udviklingen en forkert retning – for udviklingen er ikke et givent forhold, selvom den ofte skildres sådan.

Det forholder sig således, at det seneste tiårs politiske bevægelser mod undertrykkelse af menneskerettighederne, for sociale rettigheder, for mere hensyn til naturen og økologisk produktion har beriget os med et nyt begreb, men ikke et nyt fænomen: den politiske forbruger.

Den politiske forbruger er en forbruger, der interesserer sig for mere end en vares brugsværdi og dens pris, og som enten boykotter bestemte varer eller bevidst vælger bestemte varer. Motiverne kan være mange: Oprindelseslandets politiske forhold, løn- og ansættelsesforholdene i produktionsvirksomheden, konsekvenserne af produktionen eller forbruget af varen for naturen eller for menneskets sundhed.

Man kan også sige, at vi med varen køber dens historie. Varens historie kan have en selvstændig personlig betydning for os, når vi nyder den, og vi er bevidste om historiens betydning for vores status gennem de – politisk korrekte – signaler, den sender til omverdenen. I valget af tøj taler især unge om "mærkedyr". Også her er mærket bundet til en historie.

Den politiske forbruger er dybest set samfundsborgeren, der gør sig gældende over for markedet ved at stille traditionelle politiske krav. Denne form for påvirkning kan kun komme til udtryk gennem en kollektiv bevægelse, der aldrig har vist nogen berøringsangst for at tage folkestyret i anvendelse for at nå målene. Politiserende borgere og forbrugere er identiske personer, der ihærdigt eller lejlighedsvis gør sig gældende.

"Konkurrencekraften på markedet kræver billig strøm", sagde ledende erhvervsfolk og politikere i 70'erne. Også Danmark skulle have atomkraft. Ikke mindst venstrefløjens græsrodde manifesterede sig med et politisk "Nej Tak" i den demokratiske samtale. Det kom til udtryk på badges, i marcherne og ved at sysle med alternativ energi, varme og besparelser – og ved i kølvandet på dette at efterspørge forskellige produkter og metoder.

Bevægelsens politiske kamp påvirkede beslutningstagerne – takket være et forholds-

vis åbnet politisk system. Planerne om atomkraft blev droppet, og udviklingen af alternativerne blev stimuleret af staten.

Resultatet er blandt andet, at Danmark har en årlig eksport til udlandet af produkter og rådgivningsydelse til energisektoren på mere end 30 mia. kr. Det drejer sig især om vedvarende energi (primært vindmøller), fjern- og kraftvarme samt energibesparelse og -styring.

Danmark har på disse områder førende positioner på verdensmarkedet. Bevægelsen har befordret udviklingen af særlige kompetencer inden for en branche og måske i endnu højere grad almene udviklingsproceskompetencer.

Denne tankegang bryder med den traditionelle liberalistiske markedsideologi. Eksemplet med energien illustrerer, at en politisk bevægelse – klart i modstrid med markedets krav på det pågældende tidspunkt – giver udviklingen en ny retning og er forud for et gennemslag på markedet.

Bevægelsen og den efterfølgende ændrede statslige politik skaber ganske enkelt et nyt marked og fremmer landets særegne konkurrencekraft alment såvel som inden for det nye felt. Man hylder ofte markedet, den politiske og erhvervsmæssige elite og fremragende specialiserede fagfolk uden at præsentere den væsentligste kraft bag mange fremskridt og ikke mindst i vidensamfundet: demokratiets folkelige bevægelser.

Og det grønne energi-eksempel er langt fra en enestående succeshistorie om moderne dansk økonomisk historie. Vi kan se på bøndernes andelsbevægelse og dens betydning for landbrugseksporten gennem mere end 100 år. Arbejderbevægelsen har også sin økonomiske succeshistorie.

Danske høreapparater har en fornem position på verdensmarkedet. Springbrættet var et stort og stabilt hjemmemarked skabt gennem arbejderklassens "røde" kamp for den politiske velfærdsstat, der sikrede skattefinansierede høreapparater til alle vore tung-høre medborgere.

De rødgrønne og demokratiske potentialer giver store fremtidsmuligheder. Den rige verden bliver mere og mere gråhåret. Det gælder om at være på forkant med udviklingen af også andre former for ældreteknologier. Den rige verdens fødevaremarkeder har nået et

mængdemæssigt mætningspunkt, men er ikke mættet, hvad angår behovet for historier om bæredygtighed, renhed, dyreetik, økologi og kvalitet.

Udnyttelse af de rødgrønne og demokratiske potentialer er et bidrag til skabelsen af en bedre verden. En mere grøn energi bidrager aktivt til at skabe verdensomspændende økonomisk vækst på et bæredygtigt grundlag. Høreapparater giver mulighederne for et bedre liv for mange mennesker. O.s.v. Idealer og økonomisk rationalitet går hånd i hånd.

Demokrati som produktivkraft

I Danmark er vi ikke forvante med, at det internationale uddannelseskapløbs dommere giver os topplaceringer, således som den amerikanske professor Carole Hahn har givet Danmark i kategorien: skoleelevernes demokratiske kvalifikationer¹⁾. Og mange danskere bekræfter gerne hinanden i myten om, at landet gennem en pionerindsats og stolte skoletraditioner blev et smørhul i alverdens vandgrød, og at klatten derefter synes smeltet, så smørhullet er ved at falde sammen, hvilket man sort på hvidt kan læse i internationale undersøgelser.

De mere håndgribelige kendsgerninger om forfaldet og den tilbagetrukne position i det internationale uddannelseskapløb stammer helt overvejende fra forsøg på målinger og bidragsydernes fornemmelser af forholdsvis enkle færdigheder.

Det drejer sig typisk om færdigheder i at læse og skrive, færdigheder i at kunne og anvende grammatiske, matematiske og naturvidenskabelige regler. Endelig er resultaterne i høj grad betinget af, om eleverne er prøvevante, og det er de danske elever ikke.

De nævnte færdigheder er vigtige i et vidensamfund – ingen tvivl om det – men er langt fra enerådende, måske slet ikke afgørende. Og deres betydning er endog vigende i forhold til de rødgrønne demokratiske kvalifikationer, som alle skal besidde for at skabe forandringer.

Demokrati er ikke længere udelukkede et spørgsmål om, hvordan vi tager beslutninger om det, vi har valgt skal være fælles offentlige anliggender. Demokrati er

blevet en økonomisk produktivkraft, som har betydning for økonomisk velstand, for velfærdsstatens solide økonomiske fundament og for konkurrencekraft.

Vidensamfundets uddannelse i demokrati
Demokratiets udvikling og fremtid er dybt afhængig af hele den opvoksende generations uddannelse til og i demokrati. Dette er formuleret som et af formålene med den danske folkeskole: "... Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, lighed og demokrati".

Hvordan uddannelse kan bidrage til at skabe forudsætningerne for politisk deltagelse, er langt fra kun et spørgsmål om den viden og de historier, som undervisningen formidler. Skolens sociale liv, undervisningsformen og atmosfæren i klassen spiller en afgørende rolle for skolens bidrag til den demokratiske dannelse. "Learning by doing" gennem klassens, skolens og samfundets demokratiske institutioner er selvsagt god pædagogik.

Begrebet elevdemokrati kan fortolkes på flere måder. Demokrati indebærer både dialog, flertalsafgørelser og selvbestemmelse. Balancen mellem de tre aspekter er og skal være en evig kilde til diskussion. Nogle afgørelser kan lægges ud til eleverne. I andre forhold må elevernes indflydelse have form af en dialog.

Eleverne kan f.eks. ikke (altid) bestemme undervisningens indhold. Det er overordnet fastlagt af andre, og lærerens professionelle vejledning må nogle gange indebære et veto for at sikre kvaliteten i undervisningen. Samfund og lærere har et ansvar for undervisningen. Lærere er ikke lig(e) med elever. De har en særlig autoritet.

Det er vigtigt at definere elevernes rettigheder og klargøre karakteren af elevdemokratiet, når man overlader eller inddrager elever i beslutninger. Det burde også være et projekt for lovgivningen. Åbenhed er bedre end skjulte dagsordener og manipulation.

Rammen om elevernes daglige skoleliv er klassen. Det er her "fra neden", elevde-

mokratiet starter. Det må være målet aktivt at involvere alle i de beslutninger, der træffes inden for denne ramme. "Den tunge ende" skal med, hvis fremtidens skole og samfund også skal være deres.

Udarbejdelse af årsplaner for undervisningen i en klasse er et krav til læreren i København. Den enkelte klasses lærere bør hver især udarbejde og som team koordinere og samarbejde årsplaner for undervisningen. Mange ser udelukkende årsplanerne som et redskab for ledelsen til at styre og kontrollere lærernes undervisning. Fokus skal flyttes over i klassen, hvor det vil være naturligt at inddrage elever i arbejdet gennem afholdelsen af en planlægningsuge i begyndelsen af skoleåret. På den måde får eleverne også et motiverende medansvar for deres læring.

Eleverne skal ikke kun beskæftige sig med den indholdsmæssige side af sagen, men også med begrundelserne for væsentligheden af hvert enkelt emne og opøvelsen af de konkrete færdigheder. På lignende vis bør skoleåret afsluttes med en afsluttende evaluering, der danner udgangspunkt for ideerne til klassens kommende årsplaner. Det er vigtigt, at eleverne bliver part i arbejdet med den løbende evaluering og planlægning, og at den resulterer i nogle produkter, eksempelvis i form af plancher, der er synlige i hverdagen, og som man kan vende tilbage til.

I årets løb kan der indlægges elevstyrede projektføløb, hvor lærerrollen skiftes ud med en mindre udfarende vejlederrolle. Undervisningsbegrebet skal udvides og ikke tilpasses en enkel skabelon.

Klassens time var obligatorisk i den gamle folkeskolelov. Jeg mener, at den burde være videreført som institution. Problemet var, at den blev båret af for få visioner og anvendt for meget til kagehygge. Klassens time er nu afløst af klassens tid. Formålet med den bør være:

- At planlægge og koordinere undervisningen inden for årsplanernes rammer og justere disse. Årsplanerne er ikke et færdigt program eller en detaljeret kalender.
- At tage beslutninger vedrørende andre forhold i klassens liv.
- At følge op på de konflikter, der har været i ugens løb, og tage stilling til de problemer, der har vist sig.
- At diskutere hovedpunkterne i elevrådets

og skolebestyrelsens dagsordener og andre politiske forhold.

Det er vigtigt at efteruddanne lærerne til en elevdemokratisering af undervisningen og klassernes virke og kæde det sammen med udviklingen af årsplaner og teamsamarbejde. De valgte skolebestyrelser bestående af forældre, elever og personale bør inddrages i dette arbejde.

Demokratiets problemer

En formel demokratisk struktur er ofte opbygget som et hierarki af beslutningscentre: f.eks. klassen, elevrådet, skolebestyrelsen og fælleselevrådet i kommunen. Det er vanskeligt at fastholde forbindelsen tilbage til basis. Alternativet i form af direkte valgte repræsentative forsamlinger får ofte i endnu højere grad karakter af, at man beslutter på andres vegne. Det gælder f.eks. også forældrene i skolebestyrelsen. Stormøder kan være mobiliserende og anvendes for lidt. Men ofte dør de hen, når nyhedens interesse har lagt sig. Det er ikke let at leve op til idealerne i et deltagelsesbaseret demokrati.

Den manglende deltagelse gør sig også gældende i de voksnes verden, men forekommer her mere legitim:

- Det er et personligt valg, når man ikke udnytter sine rettigheder.
 - At stemme med "fødderne" ved at gå eller undlade at møde op er også at stemme.
- Manglende fornuft eller indsigt i det, man tager stilling til, er i øvrigt tabu.

Det er paradoksalt, at man faktisk tager disse problemer langt mere alvorligt, når det drejer sig om børn og unge. Det ufuldstændige formelle elevdemokratis vanskeligheder og mangler anvendes desværre ofte her som et argument for at tilsidesætte det.

Elevernes organisering og deltagelse i forskellige formelle institutioner kan understøttes på forskellig vis:

På skolerne i København er der en kontaktlærerordning, når det drejer sig om elevrådsarbejdet. Kontaktlærerens opgave er at være elevrådets vejleder i dets virke. Børn og voksne taler ikke samme sprog, og der er store forskelle mellem børnenes forudsætninger. Det er derfor vigtigt, at kontaktlæreren er god til at opfange børns signaler og

bearbejde deres udsagn. Og modsat skal kontaktlæreren også kunne omsætte det, der foregår i voksenverdenen til "børnehøjde". Det gælder f.eks. dagsordenen til skolebestyrelsens møder, der skal drøftes med elevrepræsentanterne, hvis de skal sidde andet end til pynt eller være gidsler i voksenverdenen. På nogle skoler lader man eleverne styre skolebestyrelsens møde et par gange om året.

I Uddannelses- og Ungdomsforvaltningen i Københavns Kommune er der endvidere en kontaktperson blandt lærerne, der fungerer i forhold til elevernes deltagelse i det rådgivende organ, Fællesrådet for Folkeskolen. Det er vigtigt, at kontaktlærerordningen styrkes, og at man prioriterer opgaven gennem efteruddannelse og erfaringsudveksling på tværs af skolerne.

Man kan holde en temadag for elevrådsrepræsentanter og kontaktlærere om elevrådets kompetence, mødernes organisering, arbejds måder og teknikker i det daglige elevrådsarbejde. Der kan indlægges dialogspil om elevdemokrati. Man kan etablere et tættere netværk mellem 2-3 skoler, lave elev-nyhedsblade og bruge internettet. Det er vigtigt, at elevrådsarbejde, erfaringsudveksling og uddannelse i organisatorisk arbejde og formidling ses som et integreret hele.

I elevorganisationer er der ofte en tradition for, at unge fortsætter som aktivister eller organisationsansatte efter, de er gået ud af skolen. Fordelen ved disse unge er, at de ikke identificeres med lærer- eller voksenrollen, men betragtes som ældre kammerater. De kan bedre fungere som rollemodeller for eleverne. De har ingen loyalitetskonflikter i forhold til kolleger. De har ud fra egne erfaringer en umiddelbar indsigt i, hvordan elever tænker.

Problemet ved den form for "ung til ung vejledning" kan være, at de ældre identificerer sig så meget med opgaverne, at det bliver deres personlige projekter i stedet for elevernes. Alligevel er det en metode, man bør understøtte og udvikle. Et konkret initiativ ville være at lave ungdomsuddannelsesforløb for aktivister på samme måde, som man kender det fra TeamDanmark-ordningen. TeamDanmark-ordningen består i, at gymnasieelever går i skole

på deltid for at kunne passe træningen i en sportsgren på eliteplan.

Flere kanaler til mere elevdemokrati
Værdiledelse, mål- og resultatstyring er en international trend og i Danmark en konsekvens af decentralisering og brugerdemokrati. Dette udviklingstræk slår især klart igennem, når man bevæger sig ud over den enkelte skole, d.v.s. højere op i systemet. Politik handler nu om værdier og rammer og drejer sig i hvert fald på overfladen mindre om godernes konkrete fordeling. Politik drejer sig mere om principper end konkrete regler. Politik bliver på den måde frygtelig ukonkret og abstrakt for mange voksne politikere og deres vælgere. De har vanskeligt ved at se deres aftryk ude i virkeligheden.

Ansvarer synes altid at ligge et andet sted. Når eleverne f.eks. klager over udtjente og dårlige stole og borde til skolebestyrelsen, forklarer den, at det samlede budget, som kommunalbestyrelsen tildeler skolen, ikke giver plads til at opfylde ønsket. Kommunalbestyrelsen kan både sige, at det er skolebestyrelsen, der prioriterer mellem bøger, lejrskoler, skolemøbler m.v., og at kommunerne har en meget stram økonomi som følge af Kommunernes Landsforenings seneste budgetaftale med staten.

Problemet med, at politik bliver ukonkret og abstrakt, er mangefold større, når det drejer sig om børn og unge. Det er vanskeligt at finde anden løsning end at rulle decentraliseringen og brugerdemokratiet tilbage eksempelvis ved at styrke kommunalbestyrelsens magt. Det ville i så tilfælde berøre skolernes selvstændige dispositioner og hermed også elevernes indflydelse på skolen.

En måde at afhjælpe problemet på ville være at arbejde med vejledende modeller og normer og diskutere principper og rammer ud fra disse. Det er vigtigt at udvikle metoder, så demokratisk deltagelse findes meningsfyldt og relevant på alle niveauer.

Beslutninger udformes i reglen gennem et samspil mellem beslutningstagere og embedsmænd. Det er ofte embedsmændene, der tager initiativ og udformer oplæg. Når beslutningen er truffet, er det derefter

embedsmændene, der fører dem ud i livet. Dette karakteriserer såvel skolebestyrelser som kommunalbestyrelser og Folketingets virke. Embedsmænd har således stor magt og indflydelse på hvilke sager, der bringes frem, og deres udfald.

Børn og unge er ikke embedsmænd, hvorfor deres vinkel uvilkårligt er undertrykt. Problemet kan afhjælpes ved, at ansatte får til særskilt opgave at anlægge en børne- og ungesynsvinkel på sagerne. Det kunne eksempelvis være de før omtalte kontaktpersoner på skoler og i forvaltning. Ansættelse af unge i tidsbegrænsede stillinger eventuelt i form af studenterjobs eller den foreslåede parallel til TeamDanmark-ordningen kunne være en anden mulighed. Det er vigtigt, at "børne-embedsmænd" i forvaltninger kan referere direkte til chefer og politikere såvel på det kommunale som det statslige niveau.

Børne- og ungesynsvinklen kunne også komme mere direkte til udtryk gennem nedsettelse af elevprojektgrupper (fremtidsværksteder) om sager, der er særlig interesse for. Det kunne både være inden for den enkelte skoles ramme og på tværs af skoler. Nogle grupper kunne fungere som et undervisningsprojekt andre på frivillig basis. Ungdomsskolen (frivillig skoleform, hvor elever kan tage kurser efter skoletid, og var oprindeligt målrette unge, som forlod skolen i 14-årsalderen før undervisningspligten blev forlænget) er i Danmark en mulighed for en institutionel forankring af sidstnævnte. Ideer til arbejdsopgaver kunne både udvikles nedenfra og udbydes af elevråd, skolebestyrelse eller den kommunale forvaltning.

Resultaterne fra elevprojektgruppernes arbejde kunne afhængig af opgaven enten føres direkte ud i livet eller udmunde i høringer og konferencer af forskellig karakter og via disse glide ind i de formelle systemer. På den enkelte skole kunne en projektgruppe drive en filmklub eller skolebod. Man kunne forestille sig, at løbende opgaver, eksempelvis indkøb af børne- og ungdomsbøger til skolebiblioteket, blev løst på skift mellem klasserne på en skole. Andre opgaver kunne gå på skift mellem skolerne i en bydel eller i kommunen.

Nogle initiativer

Indkøb af børne- og ungdomsbøger til det lokale folkebibliotek er et eksempel på, hvor-

dan man kan overdrage kompetence til børn og unge. Forslaget er afprøvet i et landsdækkende biblioteksforsøgsprojekt: "Børn og unges medbestemmelse på bibliotekerne" (1995-97). En 6. og 9. klasse på en skole i København har været med til at bestemme over både materialevalget og det lokale biblioteks indretning. Erfaringerne fra forsøget var positive, og man er fortsat i et fast struktureret bogvalgssamarbejde med eleverne fra 6. klasse og deres klasselærer.

Eleverne skal passe bedre på deres skoler og hærværk undgås. En af Københavns skoler har et system med røde bolde i en genomsigtig beholder, der symboliserer midlerne til den type vedligeholdelse. Overstiger beholdningen af uforbrugte midler en bestemt grænse, kan elevrådet disponere over dem til elevernes fælles bedste. – Man kunne forestille sig andre poser penge helt eller delvis udlagt til elevrådets kompetence, eksempelvis midler der vedrører skolegården. Demokratiets form er ofte en dialog. Andre gange skal det være elevernes selvbestemmelse.

Børnetallet er i disse år i markant vækst i Danmark. Nye skoler skal bygges og de eksisterende udbygges. Det burde her være obligatorisk, at tage eleverne med på råd med deres bud på fremtidens skole.

Forud for bygningen af Utterslev Skole i København blev det besluttet at lave en elevarkitekturkonkurrence: "Min ønskeskole". Resultaterne blev udstillet i Rådhushallen og udgivet i en flot bog, som arkitekterne rent faktisk anvendte i den konkrete situation som et nyttigt inspirationskatalog over det, vi skal huske, når skoler skal blive et rart sted at være for børn.

Og hvad er så et rart sted? Hvad enten udstillingsproduktet handlede om inventar, et klasseværelse eller en hel skole, var der tre gennemgående træk i de 22 deltagende klassers arbejde: det hjemlige, vand og huler eller andre steder, hvor børn kan gemme sig, fordybe sig og være i fred alene eller sammen med en god ven eller to.

Elevernes arbejdsmiljø

I København skal der på hver eneste skole være en elevsikkerhedsorganisation. Elevsikkerhedsrepræsentanter registrerer ulykker og misforhold via anmeldelsesblan-

ketter og bygnings- og klasselokaleskemaer. Og skolens ledelse stilles til ansvar. Elevsikkerhedsudvalget består af elever fra 6.-10. klasse. Det er intentionen, at det skal inddrage de mindre klasser. Det er en svær opgave.

En løsning er at bygge på det venskabsklasser-system, som i en eller anden udgave findes på mange skoler. Børnehaveklasse A er ven med 5.A. 1.A er ven med 6.A. O.s.v. De klipper julestads sammen og tager på tur. Den store ven kan hjælpe den lille med et problem i skolegården o.s.v. Både klassernes og de enkelte elevers relationer skaber et klima, hvor de større børn kan virke som vejledere for de mindre i såvel sikkerhedsmæssige som mange andre forhold.

Venskabsklasser-systemet er på den måde også velegnet til forbedringer af elevernes psykiske arbejdsmiljø, hvor i særlig grad mobning har været i centrum.

Begrebet mobning dækker ikke uskyldige drillerier, som er en positiv del af enhver menneskelig kultur. Mobning er en plage, som en elev bliver udsat for gentagne gange og over længere tid. Mobning kan både have form af vold, trusler og hån. Den kan også udtrykkes i andet end ord. Udelukkelse fra grupper og fællesskaber kan være en måde at mobbe på. Mobning af drenge er ofte direkte, mens mobning af piger er mere spidsfindig og indirekte, bl.a. i form af udelukkelse.

Erfaringer viser, at det nytter at gøre noget ved mobning, og man gennem en bevidst og målrettet indsats kan skabe et bedre psykisk arbejdsmiljø for eleverne, – eller sagt med andre ord: en god skoletid.

Det første skridt på vejen er at sætte problemet på dagsordenen i skolebestyrelsen, i pædagogisk råd, i elevrådet, i klassens time, i lærerteamet og på forældremødet. Oplægget kan være anonyme sedler eller spørgeskemaer, hvormed man kan kortlægge arten og omfanget af mobning. På denne måde gøres det til et fælles problem, man samarbejder om at løse. Målsætninger og handleplaner er næste skridt.

Skolen kan lave sin egen anonyme telefonrådgivning for både elever og forældre, selvom en direkte og fortrolig kontakt altid

er at foretrække. Det bliver lettere, hvis den har et formelt rum, eksempelvis ved at problemstillingen er en fast del af elevforældre-lærersamtalerne.

Skolen kan opprioritere tilsynet og iværksætte flere og bedre aktivitetsmuligheder i frikvartererne. Elevrådet kan gøres til en part i disse forbedringer. Man kan etablere og styrke det omtalte venskabsklassensystem f.eks. ved at tage på tur sammen. Rammen for at opbygge og styrke fællesskaber må også være den enkelte klasse. Det kan udmærket ske som en integreret del af undervisningen.

Man behøver ikke nødvendigvis at gå lige på problemet, og det behøver heller ikke være udtalt for at starte en forebyggende indsats. Selv de små klasser kan gennem emnearbejder og projekter beskæftige sig med venskab, etiske regler for fællesskaber og perspektivere dette med FN's børne- og menneskerettigheder.

Tilbage til kompetencekravene i vidensamfundet

En elevdemokratisering af skolerne har sit eget formål, fordi skolerne bliver et rarere sted at være. Den demokratiske samfundforms udvikling og fremtid kræver uddannelse til og i demokrati. Elevdemokratiet er, således som det er beskrevet ovenfor, fremmende for læringen og erhvervelsen af en række centrale Cross Curricular Competences (CCC) for et videnssamfund. Det gælder ikke mindst kompetencetyperne 3-6 i OECDs opstilling.

Note:

1. Carole L. Hahn: "Becoming Political – Comparative Perspectives on Citizenship education". New York: State University of New York Press 1998.

Per Bregengaard er Uddannelses- og ungdomsborgmester i København, valgt for Enhedslisten.

